

Kalbančios, dainuojančios upės

Maironis – praamžės tradicijos dainius: §38–39

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnį sudaro knygos „Maironis – praamžės tradicijos dainius“ du skyriai. Knygoje nagrinėjamos Maironio poezijos (lyrikos) sąsajos su lietuvių, baltų, indoeuropiečių ir kitų senųjų tradicijų archajiškais, archetipiniais mitiniais vaizdiniais. Kadangi kartkartėmis tenka priminti viename ar kitame knygos skyriuje jau aptartus dalykus, tai paranku, regis, ir atskirose publikacijose palikti jų numeraciją tokią, kokia ji yra knygoje, nepernumeruojant kaskart nuo §1. Penki straipsniai šios knygos pagrindu jau skelbti: tai „Maironis ir senoji tradicija“¹, apimantis knygos §1–11, 15, 19, 21, 28, 33; „Dieviškoji daina“², atitinkantis knygos §40; „Maironio mįslė“³, neatitinkantis jokio knygos skyriaus, o kiek giliau nagrinėjantis §46 užsimintą vieną atskirą atvejį; „Verpiamos, audžiamos dainos ir žosmės“ (knygos §42–45)⁴ ir „Dausų regėtojas“ (§47)⁵. Šįsyk – kalbančio Nemuno ir archajiški (praamžiai) besiliejančios, tekančios kaip upė kalbės, dainos vaizdiniai.

Prasminiai žodžiai: Maironis, praamžė tradicija, kalbančios upės, dainų upės metafora.

§38. Nemuno šneka

Nesyk įvairiais atžvilgiais jau nagrinėtame (§6, §7, §19)⁶ eilėraštyje „Aš norėčiau prikelti“ (nuo antrojo posmo ligi šeštojo pirmosios eilutės) skaitome:

*Gal poezijos naują pasemčiau šaltinį,
Tik ne tą šiandieninį,
Kurs ir rūbą, ir dvasią paskolintą gavo,
Oi ne savo, ne savo!*

*Gal išklauscčiau tada, kur tos kanklės auksinės
Vaidelūčių garsių;
Kai jas pirštais paliesčiau, užkaistų krūtinės
Nuo balsų įstabių.*

*Sudrebėtų kapai!.. Ne kapai didžiavyrių
Užmigdyti tarp girių,
Tik užmirusios mūsų krūtinės b e ž a d o,
Be idėjos, be vado.*

*Pranokėjų kalba nebe viešnia gal būtų
Po bajorų dvarus!
Gal tiek ančkeliais brolių-lietuvių nežūtų
Po kraštus svetimus!*

Gal suprastų tada, ką jiems Nemunas šneka... (53)

Čia neįmanoma nė apžvelgti visų aiškinimų, kokių yra sulaukęs *Nemuno* vardas! Užtat įtikimiausias iš jų palyginti neseniai, 1995 m., buvo pateiktas Kęstučio Demerecko, susiejusio upėvardį su žodžiais *nemti* ir *nėmti* „netekti ž a d o, nekalbėti“, *už-nėmti* „netekti ž a d o, visai nutilti (kalbėjus)“, kaip A. Juškos žodyne: *Nėmte užnėmęs jau tris dienas; Anie visi nėmte užnėmo, t. y. užtilo kalbėti*. Savo ruožtu gretutinis *Nemuno* pavadinimas *Memela*, *Memelė*, iš kurio atsirado Klaipėdos vardas *Memelis*, paaiškinamas giminiškais žodžiais *memėnti* „neaiškiai, neištariant gerai žodžių, kalbėti“, *mėmė*, *mėmis*, *mėmėlė*, *mėmelis*, *mėmelis* „tylus, lėtas, mažakalbis žmogus“ ir pan.⁷ Taigi, pasak Demerecko: „Abu vardai kilę iš šaknies **nem-*, kuri buvo bendra baltams ir slavams“, o „pažvelgus į *Nemuno* vardo išsi-dėstymą bendrajame vakarinių baltų hidronimų sraute, matome, kad, pasiekę Kuršių marias ir *Nemuno* žemupį, šaknies **nem-* hidronimai keičia priebalsį ir toliau į šiaurę ir šiaurės rytus keliauja pasikartodami tik šaknies **mem-* hidronimais“, užtat „vietovardis *Memelis*,

1. Razauskas 2013a: 11–25.

2. Razauskas 2103b: 11–17.

3. Razauskas 2013c: 18–26.

4. Razauskas 2015a: 8–18.

5. Razauskas 2015b: 18–30.

6. Razauskas 2013a: 13–15, 19. Skaičius skliaustuose po Maironio citatos reiškia puslapį knygoje: Maironis 1988.

7. LKŽ VIII: 5, 653.

kuriuo eilę amžių vadinosi miestas prie Dangės, yra ne vokiškas, o senas kuršiškas Nemuno pavadinimas, kuris reiškė nebylią, bežadę, ramią upę.⁸ Aiškinimą patvirtina lietuvių dainos: *Tykiai tykiai / Nemunėlis eina; Vai, tykus, tykus, / Nemunėlis tykus; Tykiai tykiai / Nemunėlis plaukia*⁹ ir t. t. Ir juolab Baltarusijoje užrašytas pavimas apie suasmenintą Nemuną, gimusį iš po akmens ištryškusiame šaltinyje ir šitaip pramintą būtent už savo tylumą, nebylumą¹⁰ (plg. bru. *Неман* „Nemunas“ – *немата* „nebylumas“, *немец* „nebylys“).

Nebylumo, bežadės tylos sąsaja su mirtimi ir mirusiųjų pasauliu jau buvo trumpai aptarta (§7).¹¹ Savo ruožtu nebylumui prilyginamas memenas, neaiškus kalbėjimas gali būti laikomas ano pasaulio būtybės, dvasios¹² arba pranašo, poeto požymiu, neaiški kalba – bendravimo su anuo pasauliu, bylojimo, pranašavimo, „poetinės kalbos“ užuomina ar ženklu.¹³

Taigi kol mūsų krūtinės užmirusios, be žado, tol mes negirdime Didžiosios Upės, nebyliai plaukiančios per mūsų gyvenimus. Tačiau atvėrus praamžės Poezijos šaltinį, sudrebėtų mūmuse miegančių milžinų kapai, ir lietuviai gal pagaliau atkurstų ir išgirstų, ką jiems Nemunas šneka – ištryškęs iš nesuvokiamų, neįmanomų gelmių per poeto širdį ir jo prabildintas.

Pažymėtina čia ir pranokėjų kalba – t. y. lietuvių kalba, kurią poetas tiesiogiai susieja su atgautinu žadu ir prašnekusiu Nemunu. Dėl to dar galima prisiminti eilėraščio „Miškas užia“ paskutinio, ketvirto, posmo pradžia:

*Kas mums praeitį gražintų
Ir jos garsą, ir jos galią? (100)*

Pasak Brigitos Speičytės, šiame eilėraštyje (pirmašyk paskelbtame 1891 m. pavadinimu „Giria ir lietuvis“) „Maironio iškeltas klausimas – *Kas mums praeitį gražintų?* – yra ir klausimas apie kalbą, kuri būtų pajėgi išlaikyti praeitį dabartyje“¹⁴.

8. Demereckas 1995: 34–37.

9. JSSD I: 345, Nr. 390.1; 348, Nr. 394.6; II: 182, Nr. 960.1.

10. ЛП: 385, Nr. 651.

11. Razauskas 2013a: 14.

12. Žr. Jasiūnaitė 2000: 174; Bremmer 1987: 58, 88; Тайлор 1989: 226 ir daug kur kitur.

13. Григорян 1992: 137–138, čia ir apie rusų poetų Mandelštamo, Pasternako ir kitų ypatingą „neaiškų kalbėjimą“; daugiau žr.: Афанасьев III: 213; Журавлев 2005: 835–837; ВЭС: 380, 383, 389, 430, 431, 476; Левкиевская 2002: 381 ir kt. Lietuvoje pirmiausia prisimintinas žymusis Sigito Gedos „mauomijimas“. Beje, ir apie Maironį Vaižgantas prisiminimuose rašo: „Atname jį... buvus mikną“ (cit. iš: Zaborskaitė 1968: 349).

14. Speičytė 2012: 66.

§39. Dainų upės

Pasak Speičytės: „Maironio kraštovaizdžio poetika išsiskiria tuo, kad peizažo elementai – visų pirma upės – liudija bendruomenės kalbinius ryšius ir kalbinės saviraiškos galias, atitinka jų šnekos srautą ir dainų vilnis“; be to, „Maironio poezijoje toji Lietuvos kraštovaizdžio kalba jau suvokiama kaip lietuvių kalba; Nemunas šneka *pranokėjų kalba*, ne kuria kita. Dėl to dar pirmojoje poemoje ‘Lietuva’ Nemunas Gudijoje teka nelinksmas: *Ir eina liūdnas, iki liežuvį / Mūsų išgirsta, kurį supranta, / Ir kad išvysta toli lietuvi, / Vilnim bučiuoja iš džiaugsmo krantą*“¹⁵. Apskritai „Nemunas Maironio poezijoje sukuria visų pirma kraštovaizdį kaip sceną istorinei tautai pasirodyti. Jis išreiškia tautinės bendrijos, kaip istorinio laiko dalyvės, siekius, susijusius su kalbine saviraiška ir ja įkūnijama istorine atmintimi, grįžimo į namus vertybine programa, į ateitį nukreiptu veržlumu“¹⁶. Taigi: „U p ė s Lietuvos kraštovaizdyje žymi – tai Maironiui buvo ypač svarbu – ir lietuvių k a l b o s neišsenkančią versmę, kaip dar kartą apibendrinta eilėraštyje ‘Tautiška daina’ (‘Kur bėga Šešupė’):

*Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka,
Tai mūsų tėvynė, graži Lietuva;
Čia broliai artojai lietuviškai šneka,
Čia skamba po kaimus Birutės daina,
Bėkit, bėkit, mūsų upės, į marias giliausias!
Ir skambėkit, mūsų dainos, po šalis plačiausias!*

Tautinei tapatybei, – tęsia B. Speičytė, – esminis čia orientyras įvirtinamas upių poros ir su jomis sutampančios kalbos bei dainų tėkmės“¹⁷. Dar paminėtina Dubysa, irgi „Maironio poezijoje įgavusi kalbos, dainų versmės, poetinės kūrybos šaltinio simbolinę vertę“¹⁸.

Lietuvių tradicijoje upės kalba, dainuoja nuo seno, tarp jų – ir nebylusis Nemunas, kurio slaptą kalbą ne kiekvienas supranta. Užtat Augustinas Rotundas (XVI a. II pusė), remdamasis vadinamąja Rivijaus kronika, mini Žemaitijoje buvus *den Orakel des Niemen Flußes* „Nemuno upės orakulą“; Rimanto Jaso patikiniu, Rivijaus kronikoje užsimenama ir apie kitas

15. Speičytė 2012: 129, 130; Maironio citatos rašyba mano sušiuolaikinta.

16. Speičytė 2012: 135.

17. Speičytė 2012: 140; posmas mano percituotas pagal: Maironis 1988: 110.

18. Speičytė 2012: 152.

„pranašaujančias upes“, prie kurių ant kranto būdavo statomos tam tikros koplyčios.¹⁹

Jau pastaraisiais laikais Pelesoje (dabar Baltarusija) užrašytas lietuvių padavimas apie Nemuną ir Vyslą prasideda taip: *Vieną kartą (u p ė s, kaip seniau dar, esą jos š n e k ė j o s i viena su antra) Vysla ir N e m u n a s ė j o kartu. Na, ir s a k o jos...*²⁰ Taigi upės, Nemunas ne tik gali pranešti slaptą žinią suprantančiam jų kalbą žmogui, poetui, bet ir kalbėtis tarpusavyje.

O štai mįslėse kitąsyk upė tiesiog užmenama per kalbą kaip jos būdingą požymį: *Bėga, k a l b a, nesustoja ir vis vietoj guli* = u p ė²¹.

Panašiai žodis *daina* kitąsyk gali būti suprantamas reikšme „upė“, kaip antai dainoje iš Kaltinėnų, Šilalės r.: *Siuntė mane motinėlė d a i n o n u p ė n vandenėlio*²². Paminėtini šiuo atžvilgiu (šįsyk nesigilinant į jų pernelyg „moksline“ etimologiją) ir tokie upėvardžiai kaip *Dainupis, Dainelė, Dainys*, latvių *Daina, Dainis* ir kt.²³

Tačiau ne tik upės būdingai kalba, dainuoja, bet, kita vertus, ir žmogaus kalba, dainos būdingai liejasi ir yra prilyginamos upėms, srautams. Štai veiksmažodis *liėti* „pilti (skystį)“, taip pat sangražinis *liėtis* „gausiai tekėti, plaukti srove“ lietuvių pavartojamas: *Tepradžiunga vargo žmonės – lieja skausmą dainose!* (B. Sruoga); *Iš jo burnos be perstojo liejosi sąmojis...* (J. Avyžius); *Iš po jo pirštų l i e j o s i šauni d a i n a* (A. Venclova); *Pušys tyliai ošia, per mišką l i e j a s i jų amžina g i e s m ė* (V. Mozūriūnas); *L i e j a s i d a i n o s po kraštą* (iš nenurodytų raštų); *Jis į tą dainą įliejo visą savo sielą* (irgi); *Skambėk, d a i n a, plačiai tu iš s i l i e k i, b a n g u o k laukais, netylanti d a i n a* (V. Mozūriūnas); *Rodos, kad tokia k a l b a liete pasiliejo...* (Žemaitė); *Ir vėlei d a i n o s sidabrinės tau iš krūtinės p a s i l i e s* (S. Nėris); *Buvo te kas, nebuvo, o matai, kokias k a l b a s žmonės p a l i e j o* (Tauragnai, Utenos r.); *Atsiminimai imdavo kilti jam prieš akis, p a s i l i e d a v o e i l ė r a š č i a i kaip iš rago* (vėl iš nenurodytų raštų); *Lietuvių tauta iš savo lūpų p a l i e j o d a i n ū u p e s* (irgi); dar paminėtina *liėti* perkeltinė reikšmė „ap-k a l b ė t i“, iš-*liėti* „iš-s a k y t i, išdėstyti, išreikšti“, frazeologizmas *širdį išlieti* „nuoširdžiai visa išsi-p a s a k o t i“, *nu-lieti*

„nu-k a l b ė t i“²⁴. Čia dar ir Maironiui skirto Justino Marcinkevičiaus ciklo „Pavasario balsai Pasandravy (Maironis)“ pats pirmas posmas: *Nulijo padubysiais. / Atsivėrė dvasia ir nulijo. / Ž o d ž i a i s n u l i j o. Skalsiais. / Atgijo širdys. Prigijo.*²⁵

Į visa tai atsižvelgiant, nagrinėjamojo Maironio posmo eilutė *Tai mūsų tėvynė, graži Lietuva* nejučia siūlo atitinkamą *Lietuvos* vardo „poetinę etimologiją“ – jos kaip „dainų šalies“ sampratą (sinonimišką *Dainavai*).

Tačiau veiksmažodis *lieti(s)* šiuo atžvilgiu nėra išimtis. Štai ir *pliaūpti*, tiesiogine reikšme „smarkiai l y t i“, „t e k ė t i, bėgti, plūsti“, „pilti“ ir pan., savo ruožtu gali reikšti „plepėti, taukšti“; *pliuškėti* „tekant, plakantis teškenti (apie bangas, vandens srovę)“, „sruventi“ ir pan. – „taukšti, pliaukšti niekus, pliuropiti“; *plūsti* „tekėti, bėgti, srovėti“, „gausiai, smarkiai tekėti, l i e t i s, piltis“ ir pan. – „gausiai rasti, l i e t i s (ž o d ž i a m s)“, „niekus k a l b ė t i, pliaukšti“, „keikti, koneveikti“²⁶ ir t. t. Kaip tik tokiu reikšmių santykiu remiasi žodis *krioklys* „staigus vandens tėkmės kritimas“, bet ir „nuolat verkiantis vaikas, verksnys“, būtent „kas rėkia, šaukia“ – iš veiksmažodžio *kriokti* „gerkliniu balsu šaukti, rėkti, bliauti“, „balsu verkti, raudoti“, taip pat „smarkiai užti, šniokšti“ ir pan.²⁷

Panašiai upės dainuoja Latvijoje. Pavyzdžiui, padavime apie Naružinės upelę, velniui bandant užversti ją akmenimis ir šitaip užtvenkti, sustabdyti, *upite sākusi dziedāt neizprotamu dziesmu* „upelė pradėjusi dainuoti nesuprantamą dainą“ ir taip galiausiai išsigelbėjusi.²⁸ Upės dainos „nesuprantamumas“, beje, vėlgi mena meminimą, neaiškią kalbą (ir atitinkamai išimtinę galimybę kam nors ją „suprasti“). Savo ruožtu žmonių kalbą liejamam vandeniui prilygina latvių priežodis: *Izlietu ūdeni nevar sasmelt, izrunātu vārdu nevar atņemt* „Išlieto vandens nesusemsi, iškalbėtų žodžių nesusigrąžinsi“²⁹.

Rusams kalba irgi gali liėtis kaip upė, antai, pasak priežodžio: *Говорит, как река льется* „Kalba – kaip upė liejasi“³⁰. Rusų baladėje apie nelaimingą bernelio meilę įsamenintai upei Smorodinai ši apsireiškia mergele ir kalba: *Провецился быстра река / Человеческим голосом, / Да и душой красной девицей...* „Prabils greitoji upė / Žmogaus balsu / Kaip

19. BRMŠ II: 463, 468, 466.

20. KrbŽA: 27, Nr. 43.

21. TŽ V: 573, Nr. 67.

22. Vanagas 1966: 174.

23. Vanagas 1981: 79.

24. LKŽ VII: 438–442.

25. Marcinkevičius 1995: 45.

26. LKŽ X: 206, 287–288, 368–369.

27. LKŽ VI: 603–606.

28. AnLIT: 185–186.

29. KkLSP: 195, Nr. 3783.

30. ДпИПН: 337.

Upė. 2010 m. Arūno Baltėno nuotrauka.

mieloji gražuolė mergelė...“; paskui vėl: *Скричит за молодым, как в сугонь, / Быстра река Смородина / Человеческим языком, / Душой красной девицей...* „Sušuks paskui bernelį, tarsi vydamasi, / Greitoji upė Smorodina / Žmonių kalba, / Kaip mieloji gražuolė mergelė...“ ir t. t.³¹ Rusų mįslėse upė vėlgi užmenama per kalbą: *Без языка, а говорит, без ног, а бежит* „Be liežuvio, o kalba, be kojų, o bėga“ = *ручей* „upelis“³². Beje, pats rusų žodis *ручей* „upelis“, matyt, irgi bus vienos šaknies su garsą žyminčiais žodžiais ru. *рыкать, рычать* „riaumoti, mauroti“, bulg. *руча* „griaudėti, kriokti, šniokšti, čiurlenti“³³. Apie upę rusai gali pasakyti *ревучий поток* „kriokianti tėkmė, srovė“³⁴. Arba štai kitoje mįslėje: *День и ночь кричит, а голос не устанет* „Dieną naktį kriokia, o balsas nepavargsta“ = *водопад* „krioklys“³⁵. Visai kaip lietuvių *krioklys*. Šiaip ar taip, pasak minklės: *Что без умолку?* „Kas nenutyla?“ = *вода* „vanduo“³⁶.

Iš artimiausių kaimynų neindoeuropiečių galima paminėti suomių liaudies dainas, kuriose pasakoma:

31. РФ: 289–290.

32. Загадки 1968: 29, Nr. 499.

33. Журавлев 2005: 728, žr. 205.

34. ДЛТС IV: 89.

35. СДЗРН: 183, Nr. 1482.a.

36. ХДВЗ: 40, Nr. 111.

„Kalbos tekėjo kaip upės, / Senovėje liejos srove“; arba: „Eilės liejasi kaip srauni upė, / Kaip vanduo čiurlendamos teka“³⁷. O štai senovės žydų Pakartoto įstatymo knygoje (32.2) Mozė sako: „Tekrinta mano Mokymas kaip lietus, telaša mano kalba kaip rasa, tarsi švelnus lietus ant gležnos vejės, tarsi rasos lašeliai ant žolės“³⁸.

Indoeuropiečiams šie kalbančios, dainuojančios upės ir tekančios, besiliejančios, lyjančios kalbos vaizdiniai irgi būdingi nuo seno. Štai X a. pabaigos islandų skaldo Eilivo Gudrunarsono poemos „Toro drapa“ trečiajame posme sakoma: „Alma iš mano sielos upė Grimniro lūpų“ (lietuviškai gal veikia „Grimnio lūpų“), kur tradicinis keningas „lūpų upė“ reiškia poeziją, „poezijos midų“³⁹. XIII a. pradžios islandų „Egilio sagoje“ jos herojus skaldas Egilis poeziją pavadina keningu „Odino lietus“, savo kalbą pradėdamas: „Tad dabar klausyki / Odino lietučio“⁴⁰. O štai vienoje pastarųjų laikų skandinavų sakmėje velnias gavo beviltišką užduotį apsuk-

37. ВПИ: 94, 123.

38. Sulig A. Jurėno vertimu: „Tegul l y n o j a kaip l i e t u s mano mokymas, tegul l a š n o j a kaip rasa mano k a l b a, kaip l i e t a u s būriai ant jaunos žolės ir kaip tiršta rasa ant žolynų“. Lietuviškai šiaip jau tiktų sakyti „lyja lietus“ ir „krinta rasa“. Daugiau panašių biblinių vaizdinių, imtinai ligi lietui prilyginto Gyvojo Žodžio įsikūnijimo, žr. Щедровский 1988: 212–214.

39. МШ: 208.

40. ES: 113.

ti malūno vandens srovę priešinga kryptimi, tad: „Jis stovėjo ten, vidury krioklio, mosuodamas savo ilgomis rankomis, ir taip kriokė, kad girdėjosi visur aplinkui“⁴¹. Taip čia suasmenintas pats kriokiantis krioklys.

Nuo senų senovės kalba, žodžiai liejosi, tekėjo, sruvo graikams. Štai pasak Hesiodo („Teogonija“ 81–84): „Ką tiktai Mūzos, dukros didžiojo Dzeuso, pagerbia, / Ką iš karalių, Dzeuso augintinių, mato užgimstant, / Tam ant liežuviu užlieja saldžiąją rasą, malonūs / Žodžiai tam iš burnos pradeda sruvėti“⁴².

Kalvertas Watkinsas (Calvert Watkins), remdamasis Lesliu Karku (Leslie Kurke), pažymi šaknies ide. *ǵheu- „lieti(s)“ vedinių atitinkamą vartojimą įvairiose indoeuropiečių tradicijose: graikų (Aischilo) *εὐκταῶα... χέουσα* „įžadus liejant“; lotynų (Horacijaus, Vergilijaus) *fundere preces* „lieti maldas“; senovės airių *feraid fáilte* „lieja kvietimą“; senovės indų „Rigvedos“ *imā gīro... juhomi* „šitas dainas (arba: šiuos gyrius) lieju“⁴³.

„Rigvedoje“ kalba, žosmės, maldos, gyriai, šlovinamosios giesmės, dainos itin gausiai liejasi, teka, srūva, prilyginamos srautams ir upėms. Antai apie maldų dievą Brihaspatį jam skirtame himne I.190.7 sakoma: *sām yām stúbho vānayo ná yānti samudrām ná sravāto ródhacakrāḥ* „Pas ką giesmės kaip upės subėga vandenynan, kaip srovės stačiaratės“⁴⁴. Dar (IV.58.6): *samyák sravanti sarīto ná dhénā antár ḥṛdā mánasa pūyāmānāḥ* „Draugėn srovena tarsi srovės dainos, viduj širdimi (ir) mintimi košiamos“; o paskui dar (10-o posmo pradžioje) antruoju asmeniu priduriama: *abhy ārsata suṣṭutīm* „paliekite gerą pašlovinimą“⁴⁵. Dar keli iškalbingesni pavyzdžiai. V.11.5: *tvām gíraḥ sīndhum ivāvāntī mahīr ā pṛṇanti* „Tave gyriai kaip Indą didžios upės pripildo“ (turima omeny Indo upė); VI.16.37: *úpa tvā... ágne sasṛjmáhe gíraḥ* „ant tavęs... Agni, išliejome gyrius“; VII.94.1: *iyām vām asyá mánmana índrāgnī pūrvyástutiḥ abhrād vṛṣṭīr ivājani* „Štai ju dvieji šis sumanymas, Indra (ir) Agni, pirmo pašlovinimo,

mo, tarsi iš debesies lietus užgimęs“; VIII.6.35: *índram ukthāni vāvṛdhuḥ samudrām iva sīndhavaḥ* „Indrą giesmės išugdė lyg vandenyną upės“; VIII.32.23: *tvā yachantu me gíraḥ ninnám āpo ná sadhryāk* „Tave tenukreips mano gyriai, kaip vandenys žemyn subėgantys“; VIII.49.6: *udrīva vajrinn avatō ná siñcatē kṣārantīndra dhītāyaḥ* „Lyg vandeninga – žaibūne! – versmė trykšta, bėga – Indra! – eilės“; VIII.98.8: *vār nā tvā vavyābhir vārdhanti sūra brāhmāṇi* „Kaip tvenkinį tave srautais augina, galingasai, žosmės“; X.89.4: *índrāya gīro ániśitasargā apāḥ prērayam ságarasya budhnāt* „Indrai gyrius nepalijaujamu srautu – vandeniu varau iš vandenyno dugno“ ir t. t.

Ypač pažymėtina arijų šventoji upė Sarasvatė, kuri jau „Rigvedoje“ buvo suvokiama ir kaip poezijos, dainų deivė globėja. Štai jai skirto himno VI.61 du posmai, 4: *prá ṇo devī sárasvatī vājebhir vājīnīvatī dhīnām avitry āvatu* „Mus deivė Sarasvatė [savo] galiomis, galingoji dainų globėja, teglobos“; ir 8: *yásyā anantō áhrutas tveśás carīṣṇúr arṇavāḥ ámas cāratī rōruvat* „Kurios begalinis, neiškreiptas, grėsmingas, veržlus, ūmus sraumuo veržiasi kriokdamas“⁴⁶. Vėlgi kaip mūsų krioklys. Lygiai taip pat ir s. indų „upė“ žymintis bendrinis daiktavardis *nadī* tiesiog remiasi veiksmazodžiu *nādati* „skeisti garsą, skambėti, griaudėti, kriokti, kaupti, šaukti, rėkti“⁴⁷.

Blieka prisiminti Maironio eilėraščio „Aš norėčiau prikelti“ antrojo posmo pirmąsias eilutes: *Gal p o e z i j o s naują pasemčiau š a l t i n į, / Tik ne tą šiandieninį... Aną – praamžį.*

SANTRUMPOS:

- AnLIT = *Latviešu tautas teikas: Izcelšanās teikas: Izlase*. Sastādītāja Alma Ancelāne. Rīga, 1991.
 AufHR I–II = Theodor Aufrecht. *Die Hymen des Rigveda*, I–II. Berlin, 1955.
 Bremmer 1987 = J. Bremmer. *The Early Greek Concept of the Soul*. Princeton University Press, 1987.
 BRMŠ II = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II: XVI amžius. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
 Demereckas 1995 = Kęstutis Demereckas. Memelis – Klaipėdos vardas. Iš: *Vakarų baltų istorija ir kultūra*, II. Klaipėda: „Rytas“, 1995.
 ES = *Egilio saga*. Iš islandų kalbos vertė Svetlana Steponavičienė. Vilnius, 1975.
 Hesiodas 2002 = Hesiodas. *Teogonija*. Iš senosios graikų k. vertė, paaiškinimus parašė ir vardų rodyklę sudarė Audronė Kudulytė-Kairienė. Vilnius: Aidai, 2002.
 Jasiūnaitė 2000 = Birutė Jasiūnaitė. Iš lietuvių mitologinės leksikos: *baubas* bei jo padermė. Iš: *Baltistica*, XXXV(2). Vilniaus universiteto leidykla, 2000.

41. SFBL: 285, Nr. 54.6.

42. Hesiodas 2002: 13; daugiau apie senovės graikus šiuo atžvilgiu žr. Onians 2000: 66–67; Гринцер 1999: 21.

43. Watkins 1995: 16

44. „Rigveda“ cituojama pagal: AufHR I–II; Rigveda 2004. Verčiama pagal originalą, atsižvelgiant į naujausią ir nuodugniausią rusišką vertimą: Ригведа 1989; Ригведа 1995; Ригведа 1999. Cituojama posmą bet kuriame leidinyje nesunku susirasti pagal nurodomą jo numerį vidinėje „Rigvedos“ struktūroje. Žr. paaiškinimus: Ригведа 1989: 664; esama nuomonės dūrinį *ródha-cakra-*, pažodžiui „stačia-ratis“, reiškiant sūkurius, verpetus palei krantus (žr. Monier-Williams 1899: 884), nors apskritai vaizdinys lieka neaiškus: gal tai upės prilyginimas riedančiai važiuoklei?

45. Žr. paaiškinimus ir patikslinimus: Ригведа 1989: 757.

46. Žr. Ригведа 1995: 605.

47. MhKEWA II: 129–130; MhEWA II: 8–9; žr. Monier-Williams 1899: 526; tokia ir pačių senovės indų tradicinė etimologija (Nirukta 2002: 35).

- JSSD I–II = *Lietuviškos svotbinės dainos*, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, I–II. Vilnius, 1955.
- KkLSP = *Latviešu sakāmārdi un parunas: Izlase*. Sastādījusi E. Kokare. Rīgā, 1957.
- KrbŽA = *Žemės atmintis: Lietuvių liaudies padavimai*. Parengė Bronislava Kərbelytė. Vilnius, 1999.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
- Maironis 1988 = Maironis. *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1988.
- Marcinkevičius 1995 = Justinas Marcinkevičius. *Tekančios upės vienybė*. Kaunas: Spindulys, 1995.
- MhEWA II = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg, 1996.
- MhKEWA II = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg, 1963.
- Monier-Williams 1899 = Monier Monier-Williams. *A Sanskrit-English Dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages* by Sir. Monier Monier-Williams. New edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars. Oxford University Press, 1899; Delhi: Motilal Banarsidass, 1999.
- MŠ = *Mimiro šaltinis: Semijų islandų tekstų antologija*. Sudarytoja ir vertėja dr. Rasa Ruseckienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.
- Nirukta 2002 = *The Nighaṅṭu and the Nirukta: The Oldest Indian Treatise on Etymology, Philology and Semantics*. Ed. by Lakshman Sarup. Delhi: Motilal Banarsidass, 2002.
- Onians 2000 = Richard Broxton Onians. *The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time, and Fate: New Interpretation of Greek, Roman and kindred evidence also of some basic Jewish and Christian beliefs*. UK: Cambridge University Press, 2000.
- Razauskas 2013a = Dainius Razauskas. Maironis ir senoji tradicija. Iš: *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 2.
- Razauskas 2013b = Dainius Razauskas. Dieviškoji daina. Iš: *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 3.
- Razauskas 2013c = Dainius Razauskas. Maironio mįslė. Iš: *Literatūra*, 2013, Nr. 55(1).
- Razauskas 2015a = Dainius Razauskas. Verpiamos, audžiamos dainos ir žosmės (Maironis – praamžės tradicijos dainius §42–45). Iš: *Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 2.
- Razauskas 2015b = Dainius Razauskas. Dausų regėtojas (Maironis – praamžės tradicijos dainius §47). Iš: *Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 3.
- Rigveda 2004 = *Rigveda*, pdf edition by Keith Briggs, 2004.
- SFBL = *Scandinavian Folk Belief and Legend*. Editors: Reimund Kvideland, Henning K. Sehmsdorf. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1999.
- Speičytė 2012 = Brigita Speičytė. *Anapus ribos: Maironis ir istorinė Lietuva*. Vilnius: LLTI, 2012.
- TŽV = *Tauta ir žodis*. Red. prof. V. Krėvė-Mickevičius, V. Kaunas, 1928.
- Vanagas 1966 = Dėl lietuvių upių vardų *Dunojus ir Dnieprus* kilmės. Iš: *Lietuvių kalbotyros klausimai*, VIII. Vilnius, 1966.
- Vanagas 1981 = Aleksandras Vanagas. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1981.
- Watkins 1995 = Calvert Watkins. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York–Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Zaborskaitė 1968 = Vanda Zaborskaitė. *Maironis*. Vilnius, 1968.
- Афанасьев III = Александр Николаевич Афанасьев. *Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов*, III. Москва, 1995.
- ВПИ = *Высек пламя Илмаринен: Антология финского фольклора*. Составление, вступительная статья, комментарии Э. Г. Рахимовой. Москва: Прогресс, 2000.
- ВЭС = *Восточнославянский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования*. Москва: Индрик, 2001.
- Григорян 1992 = А. Г. Григорян. Смех и слово (Грамматика смеха). Iš: *Балканские чтения 1: Образ мира в слове и ритуале*. Москва, 1992.
- Гринцер 1999 = Н. П. Гринцер. «Мед поэзии»: индоевропейская формула и ее трактовка в греческой традиции. Iš: *Балканские чтения 5: В поисках «балканского» на Балканах*. Москва: Институт славяноведения РАН, 1999.
- ДлПРН = *Пословицы русского народа*. Сборник В. И. Даля. Москва: Русский язык, 2004.
- ДлТС IV = Владимир Даль. *Толковый словарь живого великорусского языка*, IV. Москва, 1981.
- Журавлев 2005 = Анатолий Федорович Журавлев. *Язык и миф: Лингвистический комментарий к труду А.Н. Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу»*. Москва: Индрик, 2005.
- Загадки 1968 = *Загадки*. Издание подготовила В. В. Митрофанова. Ленинград, 1968.
- Левкиевская 2002 = Елена Евгеньевна Левкиевская. *Мифы русского народа*. Москва, 2002.
- ЛП = *Легенды і паданні*. Складальнікі: М.Я. Грынблат, А.І. Гурскі; 2-е выданне, дапоўненае і дапрацаванае. Мінск: Беларуская навука, 2005.
- Ригведа 1989 = *Ригведа: Мандалы I–IV*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1989.
- Ригведа 1995 = *Ригведа: Мандалы V–VIII*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1995.
- Ригведа 1999 = *Ригведа: Мандалы IX–X*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1999.
- РФ = *Русский фольклор: Хрестоматия*. Составители: Т.В. Зуева, Б.П. Кирдан. Москва, 2001.
- СдЗРН = *Загадки русского народа: Сборник загадок, вопросов, притч и задач*. Составил Д. Садовников. С.-Петербург, 1876.
- Тайлор 1989 = Эдвард Бурнетт Тайлор. *Первобытная культура*. Москва, 1989.
- ХдВЗ = И. Худяков. Великорусские загадки. Iš: *Этнографический сборник*, VI. Санктпетербург, 1864.
- Щедровский 1988 = Д. В. Щедровский. «Дождь ранний и поздний» (ритуал вызывания дождя в Библии и его аллегорическое осмысление на рубеже античности и средневековья). Iš: *Архаический ритуал в фольклорных и раннелитературных памятниках*. Москва: Наука, 1988.

Maironis – the bard of perennial tradition §38–39: Speaking, Singing Rivers

Dainius RAZAUSKAS

The object of the article consists of the lyricism of the Lithuanian poetic patriarch, Maironis, which has already been discussed by the author, from different angles, in a few previous articles. The goal is to show its deep ties with ancient Lithuanian and, even deeper, Indo-European tradition (poetics, folklore, mythology, religion). This time, the image of “speaking” or “singing rivers” in Maironis’ poetry, and also in ancient Lithuanian and some other ancient mythopoetic traditions, is discussed. The image is connected to the well known metaphor of the streaming, flowing speech or song. Close to this image is also the one of the “mute river”, which, particularly, lies at the base of the etymology of the biggest Lithuanian river *Nemunas* (the root *nem-* / *met-* “to be mute”) described by Maironis as telling some secrets about the past to be understood only for the one who would recall in their heart the ancient Lithuanian spirit and dignity.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, Vilnius, e. paštas: liaudies.kultura@llkc.lt

Gauta 2015-04-17, įteikta spaudai 2015-08-20